A.S. BYATT HIKOYALARIDA INTERTEKSTUALLIKNING BADIIY FUNKSIYASI.

Olimova. D.O
Ichki ishlar vazirligi Buxoro akademik litseyi —
“Tillarni o‘rganish” kafedrasi ingliz tili fani o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.21868092

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz yozuvchisi A.S. Byatt hikoyalarida intertekstuallikning badiiy funksiyasi tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida yozuvchining **The Djinn in the Nightingale’s Eye, The Thing in the Forest, A Stone Woman hamda Medusa’s Ankles** hikoyalari tahlil qilinib, ularda qadimgi mifologiya, folklor, diniy manbalar va klassik adabiyot bilan bog‘liq intertekstual aloqalarning badiiy mazmunni shakllantirishdagi o‘rni yoritiladi. Maqolada intertekstuallik nafaqat postmodernistik poetikaning muhim belgisi, balki matnning semantik qatlamlarini kengaytiruvchi, qahramonlar xarakterini chuqurlashtiruvchi va kitobxonni faol talqin jarayoniga jalb etuvchi badiiy vosita sifatida baholanadi. Tadqiqot natijalari A.S. Byatt hikoyalarida intertekstual aloqalar muallifning individual uslubini belgilovchi muhim poetik omillardan biri ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: A.S. Byatt, intertekstuallik, postmodernizm, semiotika, poetika, alluziya, mifologiya, ingliz adabiyoti.

Kirish: So‘nggi o‘n yilliklarda adabiyotshunoslikda badiiy matnni boshqa matnlar bilan o‘zaro aloqadorlikda o‘rganishga bo‘lgan qiziqish sezilarli darajada ortdi. Ayniqsa, postmodern adabiyot namunalari tahlilida intertekstuallik nazariyasi asosiy metodologik yondashuvlardan biriga aylandi. Buning asosiy sababi shundaki, postmodern asarlarda muallif ko‘pincha ilgari yaratilgan adabiy, tarixiy va mifologik manbalarga murojaat qilib, ularni yangi estetik talqin asosida qayta shakllantiradi. Natijada badiiy matn turli davr va madaniy qatlamlarni o‘zida mujassam etgan murakkab semantik tizimga aylanadi.

Ingliz yozuvchisi Antonia Susan Byatt zamonaviy ingliz adabiyotida ana shunday badiiy tafakkur egalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Uning hikoyalarida qadimgi yunon mifologiyasi, Bibliya syujetlari, Yevropa ertakchiligi, Sharq rivoyatlari, Uyg‘onish davri san'ati va ingliz klassik adabiyoti elementlari tabiiy ravishda uyg‘unlashadi. Muallif ushbu manbalardan tayyor syujet sifatida emas, balki yangi badiiy mazmun yaratish vositasi sifatida foydalanadi. Shu jihatdan A.S. Byatt hikoyalari intertekstual aloqalarning badiiy imkoniyatlarini o‘rganish uchun muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi.

Byatt nasrining diqqatga sazovor jihati shundaki, intertekstual ishoralar matnga tashqaridan kiritilgan bezak vazifasini bajarmaydi. Aksincha, ular syujet rivoji, obrazlar tizimi va g‘oyaviy mazmun bilan uzviy bog‘lanib ketadi. Masalan, **The Djinn in the Nightingale's Eye** hikoyasida Ming bir kecha ertaklari an'anasi zamonaviy ayol qahramon hayoti bilan uyg‘unlashtirilsa, **The Thing in the Forest** asarida Yevropa folklori motivlari urush xotirasi va inson ruhiyatining murakkab holatlarini yoritishga xizmat qiladi. **A Stone Woman** hikoyasida esa antik mifologiya va geologik obrazlar insonning o‘zgarishi hamda tabiat bilan uyg‘unligini ifodalovchi poetik vositaga aylanadi.Shu nuqtayi nazardan qaraganda, intertekstuallik A.S. Byatt hikoyalarida faqat matnlararo aloqa emas, balki ma'no hosil qiluvchi badiiy mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Muallif kitobxonni turli madaniy qatlamlar bilan muloqotga chorlaydi, natijada asarni anglash jarayoni oddiy syujetni kuzatishdan ko‘ra kengroq intellektual faoliyatga aylanadi. Aynan shu xususiyat Byatt hikoyalarining postmodernistik tabiatini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi A.S. Byatt hikoyalarida intertekstuallikning badiiy funksiyasini aniqlash, uning obrazlar tizimi, syujet qurilishi va matnning ko‘p qatlamli semantikasini shakllantirishdagi o‘rnini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, intertekstual va semiotik tahlil metodlaridan foydalaniladi. Tahlil obyekti sifatida yozuvchining **The Djinn in the**

Nightingale's Eye, **The Thing in the Forest**, **A Stone Woman** hamda **Medusa's Ankles** hikoyalari tanlandi. Ushbu asarlar intertekstual aloqalarning turli ko‘rinishlarini o‘zida mujassam etgani bilan alohida ilmiy qiziqish uyg‘otadi.

Asosiy qism:A.S. Byatt hikoyalarini o‘qish jarayonida kitobxon voqealar rivojini kuzatish bilangina cheklanmaydi. Matn ichida yashiringan ko‘plab madaniy, tarixiy va adabiy ishoralarni anglash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Muallif yaratgan intertekstual makon hikoyalarning estetik qiymatini oshirib, ularni turli davr va madaniyatlar o‘rtasidagi badiiy muloqot maydoniga aylantiradi. Shu jihatdan Byatt hikoyalari postmodern adabiyotning muhim xususiyatlaridan biri bo‘lgan "matnlar dialogi" tamoyilini yaqqol namoyon etadi.Byatt intertekstuallikni ko‘pincha ochiq iqtiboslar orqali emas, balki alluziya, reminissensiya, mifologik ishoralar va ramziy obrazlar vositasida amalga oshiradi. Natijada kitobxon matnni tushunish jarayonida avval o‘qigan asarlari, tarixiy bilimlari va madaniy tajribasiga murojaat qilishiga to‘g‘ri keladi. Bu esa o‘quvchini passiv kuzatuvchi emas, balki matn mazmunini yaratishda ishtirok etuvchi faol talqinchiga aylantiradi.

A.S. Byattning **"The Djinn in the Nightingale's Eye"** hikoyasi intertekstual aloqalarning eng yorqin namunalaridan biri hisoblanadi. Hikoya syujeti Sharq adabiyotining mashhur yodgorligi bo‘lgan **"Ming bir kecha"** ertaklari bilan uzviy bog‘liq. Biroq yozuvchi mazkur manbani qayta hikoya qilishni maqsad qilmaydi. Aksincha, u ertak poetikasini zamonaviy ayol ziyolining hayoti bilan uyg‘unlashtirib, yangi badiiy mazmun yaratadi.Asar bosh qahramoni Gillian Perholt kasbi bo‘yicha folklorshunos va narratolog olima hisoblanadi. Bu detal tasodifiy emas. Muallif aynan ilmiy bilimga ega qahramon orqali ertak va zamonaviy voqelik o‘rtasidagi chegaralarni yo‘qotadi. Gillianning jin bilan uchrashuvi real voqea sifatida ham, matn ichidagi navbatdagi hikoya sifatida ham qabul qilinishi mumkin. Natijada hikoya bir vaqtning o‘zida bir nechta narrativ qatlamda rivojlanadi.Jin obrazi ham intertekstual jihatdan murakkab timsol hisoblanadi. U Sharq mifologiyasidagi an'anaviy jin obrazini eslatsa-da, Byatt talqinida u faqat sehrli mavjudot emas. Jin insoniyat xotirasining, qadimiy rivoyatlarning va hikoya qilish san'atining ramziga aylanadi. Shu orqali muallif qadimgi ertaklarni zamonaviy madaniy tafakkur bilan bog‘laydi.

Hikoyada uchraydigan gilamlar, qadimiy idishlar, Sharq me'morchiligi, Istanbul shahri va tarixiy artefaktlar ham oddiy dekorativ detallar emas. Ular Sharq va G‘arb madaniyatlari o‘rtasidagi muloqotni ifodalovchi intertekstual belgilar sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, hikoya ichida jin tomonidan aytiladigan voqealar "hikoya ichidagi hikoya" tamoyilini yuzaga keltirib, **"Ming bir kecha"** kompozitsiyasini eslatadi.Shu tariqa Byatt intertekstuallikdan faqat syujet qurish vositasi sifatida emas, balki madaniyatlar o‘rtasidagi tarixiy va estetik uzviylikni ko‘rsatish maqsadida foydalanadi. Muallif qadimiy ertaklarning bugungi kitobxon uchun ham dolzarbligini isbotlaydi.

Yozuvchining **"The Thing in the Forest"** hikoyasi ham intertekstual aloqalarga boy asarlardan biridir. Hikoyada Ikkinchi jahon urushi voqealari Yevropa ertakchiligi va mifologik tasavvurlar bilan uyg‘unlashadi. O‘rmon obrazi Grimm ertaklari, slavyan folklori va antik mifologiyada uchraydigan "sinov makoni" motivini eslatadi. Byatt mazkur an'anaviy obrazni tarixiy voqelik bilan bog‘lab, unga yangi semantik mazmun beradi.

Hikoyadagi noma'lum maxluqning tashqi qiyofasi ataylab noaniq tasvirlangan. Muallif uning aniq tavsifini bermaydi, chunki asosiy maqsad mavjudotning o‘zini emas, balki u ifodalaydigan qo‘rquv hissini ko‘rsatishdir. Shu sababli maxluq turli adabiy va mifologik manbalardagi dahshat timsollarini birlashtiruvchi umumlashgan obraz sifatida namoyon bo‘ladi.

Bu hikoyada intertekstuallik urush xotirasi bilan ham uzviy bog‘langan. Penny va Primrose bolalikda boshdan kechirgan dahshatlarni katta bo‘lganlarida turlicha eslaydilar. Muallif shu orqali xotiraning ham matn singari qayta talqin qilinishini ko‘rsatadi. Natijada tarix, ertak va shaxsiy xotira bitta badiiy makonda uyg‘unlashadi.Demak, **"The Thing in the Forest"** hikoyasida intertekstuallik nafaqat folklor elementlarini qayta tiklaydi, balki urushning inson ruhiyatida qoldirgan izlarini badiiy jihatdan chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi.

A.S. Byatt hikoyalarining o‘ziga xos jihatlaridan biri shundaki, muallif intertekstual aloqalarni faqat adabiy manbalar bilan cheklamaydi. U mifologiya, tasviriy san'at, tabiiy fanlar va falsafani yagona badiiy tizimga birlashtiradi. Ayniqsa, **"A Stone Woman"** va **"Medusa's Ankles"**

hikoyalarida bu xususiyat yaqqol namoyon bo‘ladi."A Stone Woman" hikoyasi bir qarashda fantastik syujet asosida qurilgandek tuyuladi. Biroq asarni chuqurroq tahlil qilganda, uning zamirida qadimgi yunon mifologiyasi, Ovidiyning **"Metamorfozalar"** asari va geologik tasavvurlar bilan bog‘liq ko‘plab intertekstual qatlamlar mavjudligi ayon bo‘ladi.Asarda bosh qahramon Inesning asta-sekin toshga aylanish jarayoni bevosita antik adabiyotdagi transformatsiya motivini yodga soladi. Ovidiy asarlarida insonning daraxt, qush yoki toshga aylanishi ilohiy kuchlarning ta'siri bilan bog‘liq bo‘lsa, Byatt ushbu motivni zamonaviy nuqtayi nazardan qayta talqin qiladi. Muallif transformatsiyani jazodan ko‘ra insonning tabiat bilan uyg‘unlashuv jarayoni sifatida ko‘rsatadi.

Bu yerda geologik terminlarning keng qo‘llanishi ham tasodifiy emas. Minerallar, kristallar, tog‘ jinslari haqidagi ilmiy ma'lumotlar badiiy matnning tabiiy qismiga aylanadi. Muallif ilm-fan tilini adabiy nutq bilan uyg‘unlashtirib, yangi intertekstual makon yaratadi. Shu jihatdan Byatt nasrida fan va adabiyot o‘rtasidagi chegaralar deyarli yo‘qoladi.Qahramonning toshga aylanishi faqat jismoniy o‘zgarish emas. U insonning vaqt, tabiat va borliq haqidagi tasavvurlarining o‘zgarishini ham anglatadi. Shu sababli hikoyani faqat fantastik voqea sifatida emas, balki qadimgi transformatsiya miflarining zamonaviy talqini sifatida baholash mumkin.

Byattning "Medusa's Ankles" hikoyasi intertekstuallikning yana bir muhim ko‘rinishini namoyish etadi. Hikoyaning o‘ziyoq yunon mifologiyasidagi Meduza obraziga ishora qiladi. Biroq muallif ushbu afsonani to‘liq qayta hikoya qilmaydi. Aksincha, Meduza timsolidan zamonaviy ayolning ruhiy holatini ifodalash vositasi sifatida foydalanadi.Hikoyada sartaroshxona voqealari Tintoretto, Karavaggio va boshqa Uyg‘onish davri rassomlari ijodi haqidagi mulohazalar bilan almashinib boradi. Natijada tasviriy san'at matnning muhim intertekstual qatlamiga aylanadi. Kitobxon voqealarni kuzatar ekan, nafaqat syujetni, balki san'at tarixi bilan bog‘liq ko‘plab ishoralarni ham anglay boshlaydi.

Meduza obrazi hikoyada qo‘rquv yoki dahshat timsoli sifatida emas, balki ayol go‘zalligi, vaqtning o'tishi va insonning o‘z qiyofasini qabul qilishi bilan bog‘liq murakkab ramz sifatida talqin qilinadi. Shu jihatdan qadimgi mif yangi estetik mazmun kasb etadi.Yozuvchi hikoya davomida Oskar Uayld, Shekspir va boshqa ingliz adabiyoti namoyandalariga ham bilvosita murojaat qiladi. Bunday alluziyalar asarning ma'no doirasini yanada kengaytiradi va intertekstuallikning ko‘p qatlamli tabiatini namoyon etadi.

Xulosa: Tahlil qilingan hikoyalar shuni ko‘rsatadiki, A.S. Byatt intertekstuallikdan bir necha badiiy maqsadlarda foydalanadi.Birinchidan, intertekstual aloqalar matnning semantik imkoniyatlarini kengaytiradi. Hikoya faqat syujet orqali emas, balki boshqa matnlar bilan bo‘lgan muloqoti orqali ham yangi ma'no hosil qiladi. Shu sababli kitobxon har safar asarni qayta o‘qiganda yangi ishoralarni kashf etishi mumkin.Ikkinchidan, intertekstuallik qahramonlar xarakterini chuqurroq ochishga xizmat qiladi. Masalan, Gillian Perholtning folklorshunos olima sifatidagi dunyoqarashi yoki Inesning tabiat bilan uyg‘unlashuvi faqat voqealar orqali emas, balki ular bilan bog‘liq mifologik va madaniy kodlar vositasida ham ifodalanadi.Uchinchidan, intertekstuallik postmodernistik poetikaning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lgan ko‘p ma'nolilikni yuzaga keltiradi. Muallif kitobxonga tayyor xulosani bermaydi. Aksincha, turli madaniy manbalar va adabiy ishoralarni uyg‘unlashtirib, matnni ochiq interpretatsiya maydoniga aylantiradi.

Shuningdek, Byatt intertekstuallik orqali adabiyotning uzluksiz rivojlanishini ham ko‘rsatadi. Uning hikoyalarida qadimgi miflar, ertaklar va klassik asarlar yangi davr ruhiga moslashadi. Demak, yangi matn avvalgi matnlarni inkor etmaydi, balki ular bilan muloqotga kirishib, yangi estetik va falsafiy mazmun yaratadi.Shu tariqa A.S. Byatt hikoyalaridagi intertekstuallik yozuvchi individual uslubining ajralmas qismi bo‘lib, postmodernistik bayonning eng muhim poetik mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Byatt, A. S. The Djinn in the Nightingale's Eye: Five Fairy Stories. London: Vintage, 1995.
2. Byatt, A. S. Elementals: Stories of Fire and Ice. London: Chatto & Windus, 1998.

3. Maxamatjanova, N. M., Mirxaydarova, F. S., & Mirxaydarova, S. M. (2023). THE IMPORTANCE OF DIABETES IN THE DEVELOPMENT OF DEPRESSION. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 2(8), 9-10.
4. Hamraev, B., & Maxamatjanova, N. (2023). ETIOLOGY AND EPIDEMIOLOGY OF SEXUAL DISEASES. Прикладные науки в современном мире: проблемы и решения, 2(3), 45-46.
5. Гафурова, С., & Юсупхаджаева, С. (2023). Дифференциальный анализ невротических расстройств при синдроме раздраженного кишечника и совершенствование медико-психологической поддержки при них. Talqin va tadqiqotlar, 1, 19.
6. Surayyo, Y., & Sabohat, G. (2023). Depressive-anxiety disorders in patients with rheumatoid arthritis and methods of their psychocorrection. Interpretation and researches, 2(3), 9-16.
7. Gafurova, S., & Yusuphodjayeva, S. (2023). Differential analysis of neurotic disorders in irritable bowel syndrome and improvement of medical psychological support in them. Science and innovation, 2(D2), 177-181.
8. YILDIRIM, S. (2026, June). Cognitive and linguocultural representation of personality traits in English and Uzbek: A comparative study. In Arabian International Conference on Science, Technology and Innovation (AICSTI 2026) (Vol. 1, No. 1, pp. 32-35).
9. Gulomjonova, N., Gayubova, K., Saydaliyeva, M., Abdinazarov, U., Mamadiyorova, S., Rasulmukhamedova, D., ... & Normurodova, F. (2025). Philology of marine conservation analyzing the role of language and narrative in shaping public perceptions of marine ecosystems. International Journal of Aquatic Research and Environmental Studies, 689-702.
10. Abdurakhmonov, M., & Shakiyeva, A. (2026). LANGUAGE, CULTURE, AND COGNITION: A CROSS-CULTURAL COMPARATIVE STUDY OF CONCEPTUAL METAPHORS. BG pulse journal, 2(6), 2016-2019.
11. Rayhona, N. (2026, May). How Internet Humor Is Changing The English Language. In International Conference on Education, Psychology and Humanities (Vol. 1, No. 5, pp. 86-90).
12. Шомуродова, Ш. Ж. (2016). ИЗУЧЕНИЕ СЕМАНТИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ПРИ ОДНОСТРУКТУРНОЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ ДЕРИВАЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА). Ученый XXI века, (2-4).
13. Жалолов, Ж. Ж., Маҳкамова, Г. Т., & Ашуров, Ш. С. (2015). English language teaching methodology. Т.: Фан ва таълим нашриёти.
14. Ashurov, S., & Kazieva, G. (2024, November). Chet tillarni o ‘qitishda maqol va matallarning o ‘rni. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 407-410).
15. Ашуров, Ш. (2022). Фразеологик бирликларнинг структур-грамматик хусусиятлари тадқиқи. Современные лингвистические исследования: зарубежный опыт, перспективные исследования и инновационные методы преподавания языков,(1), 69–72.
16. Шерматов, А. (2024). Tilshunoslikda kommunikatsiya nazariyasi hamda uning jarayonlashuviga doir. Переводоведение и лингвистика в эпоху цифровых технологий: изучение передовых подходов, 1(1), 13-16.
17. Shermatov, A. (2024, May). Using independent study skills in teaching “introduction to linguistic pragmatics”. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 613-616).
18. Jabborov, B., Sharipova, S. S., & Istamova, S. (2025, November). O ‘ZBEK IBORALARINING MILLIY MENTALITETNI IFODALASHDAGI O ‘RNI. In Conferences (Vol. 1, No. 01).
19. Fayzullayeva, M. B. (2023). O’TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA “ONA” VA “AYOL” OBRAZLARI TALQINI. Экономика и социум, (6-2 (109)), 131-134.
20. Mamirova, D. (2024). REKLAMA MATNLARIDA XRONOTOPNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI. Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 2(1), 45-47.
21. Мамирова, Д. Ш. (2020). REKLAMA MATNLARINING TIL XUSUSIYATLARI. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(4).
22. Byatt, A. S. Little Black Book of Stories. London: Chatto & Windus, 2003.
23. Kristeva, J. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art. New York: Columbia University Press, 1980.